

Ο ρόλος της Μαίας στο Χειρουργείο **Παράγοντες που επηρεάζουν την απόδοση του έργου της** **Επιπτώσεις του επαγγέλματός της στην υγεία και την προσωπική της ζωή**

Νικολέττα Βαρδαξή, Προϊσταμένη Μαία Χειρουργείου Μαιευτηρίου "ΙΑΣΩ".

Από τα βάθη της μυθολογίας μέχρι και τις μέρες μας η παρουσία της μαίας πλαισιώνει το καθημερινό αλλά και μοναδικά ανεπανάληπτο θαύμα της γέννησης του ανθρώπου. Σήμερα, όμως, η επιστήμων μαία επιφορτίζεται με ακόμη περισσότερους ρόλους στο χώρο της δουλειάς της. Οι έντονες και ταχύτατες εξελίξεις στον τεχνολογικό τομέα της Ιατρικής και γενικότερα στον τομέα της Υγείας, όπως και η αναθεώρηση των παλαιών γνώσεων και η αντικατάσταση και προσθήκη καινούργιων καθιστούν το επάγγελμα της μαίας αρκετά δύσκολο αν θέλει να μην παραμείνει στατικός παρατηρητής, αλλά δημιουργικός και αποτελεσματικός παράγοντας.

Άμεσο αποτέλεσμα των νέων δεδομένων της σημερινής εποχής δεν θα μπορούσε παρά να είναι η διαφορετική πλέον συμβολή της στο επάγγελμά της. Έτσι, πάρα πολλές μαίες σήμερα εργάζονται στα χειρουργεία των Μαιευτηρίων και Γενικών Νοσοκομείων, όπου δεν ασχολούνται πλέον με τον τοκετό ή έστω μόνο με την καισαρική τομή. Οι μαίες εργάζονται σε περιβάλλον με απαιτήσεις υψηλής ευθύνης και ετοιμότητας, με διάχυτο τον ανθρώπινο πόνο.

Οι μαίες πλέον έχουν εξειδικευτεί και στα ενδοσκοπικά χειρουργεία, που απαιτούν τέλεια γνώση της νέας αυτής επιστήμης. Καλούνται να παρέχουν τη φροντίδα τους συμβαδίζοντας με την εξέλιξη, δουλεύοντας με την τεχνολογία, παραμένοντας όμως πάντα **δίπλα στην ανθρώπινη ψυχή**.

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΜΑΙΑΣ ΣΤΟ ΧΕΙΡΟΥΡΓΕΙΟ

Ο ρόλος της μαίας στο χειρουργείο χωρίζεται σε τρία στάδια:

- **1ο στάδιο:** πριν τη χειρουργική επέμβαση,
- **2ο στάδιο:** κατά τη διάρκεια της χειρουργικής επέμβασης,
- **3ο στάδιο:** μετά τη χειρουργική επέμβαση.

Κατά τη διάρκεια των σταδίων αυτών η μαία καλείται να δουλέψει και ανεξάρτητα, αλλά ταυτόχρονα να γεφυρώσει και να συντονίσει διαφορετικούς ανθρώπους και ειδικότητες, όπως τον ασθενή, το γυναικολόγο, τον αναισθησιολόγο, τον παιδίατρο, το γενικό χειρουργό, το νοσηλεύτη, το νοσοκόμο την καθαρίστρια κλπ.

1ο ΣΤΑΔΙΟ

Τα μέχρι σήμερα ερευνητικά δεδομένα δείχνουν σαφώς ότι η νοσηλευτική προεγχειρητική προετοιμασία και ενημέρωση των ασθενών επηρεάζει θετικά τη μετεγχειρητική τους πορεία.

Σ' αυτό το στάδιο η μαία ενισχύει ψυχολογικά τον ασθενή γι' αυτό που πρόκειται να του συμβεί. Καθημερινά, οι μαίες του χειρουργείου αφού ενημερωθούν από το αναρτημένο πρόγραμμα του χειρουργείου για τις επεμβάσεις της ημέρας, εκτελούν ανάλογα τις απαιτούμενες εκείνες νοσηλευτικές πράξεις για την προετοιμασία της κάθε ασθενούς ξεχωριστά.

Έχει μεγάλη σημασία ο ασθενής να βρίσκεται σε καλή ψυχολογική κατάσταση, ακόμη κι όταν πρόκειται για μια επείγουσα επέμβαση ή καισαρική τομή. Αυτό επιτυγχάνεται με τη συνεχή ενημέρωση του ασθενούς ή της μέλλουσας μητέρας για την κατάστασή τους και τις τυχόν νοσηλευτικές πράξεις που θα εκτελεστούν (π.χ. καθετηριασμός ουροδόχου κύστεως, γενική ή επισκληρίδιος νάρκωση κ.ά.), όπως επίσης και με την ενθάρρυνσή τους ότι όλα θα πάνε καλά.

Και στις δυο επεμβάσεις ο ρόλος της μαίας διαχωρίζεται στη μαία της κίνησης και στη μαία της εργαλειοδοσίας.

α) Χειρουργικές επεμβάσεις με γενική νάρκωση

Εδώ ο ασθενής δεν έχει επικοινωνία με το περιβάλλον και ο ρόλος της μαίας περιορίζεται στο συντονισμό και την επιστασία της επέμβασης ανάλογα με τη σοβαρότητα της κατάστασης, όπως επίσης και στην εργαλειοδοσία.

Η κάθε χειρουργική επέμβαση είναι απρόβλεπτη. Έτσι, λοιπόν, η μαία του χειρουργείου πρέπει να έχει γνώσεις, αντίληψη, διορατικότητα και έντονο το αίσθημα της ευθύνης.

2ο ΣΤΑΔΙΟ

Εδώ γίνεται η κυρίως χειρουργική επέμβαση. Αυτό το στάδιο χωρίζεται:

- α) στις χειρουργικές επεμβάσεις με γενική νάρκωση και
- β) στις χειρουργικές επεμβάσεις με επισκληρίδιο νάρκωση.

Μαία κίνησης

Η ικανότητά της έγκειται στο να βοηθήσει αποτελεσματικά το θεράποντα γιατρό, αλλά και να εκτιμήσει πότε πρέπει να καλέσει άλλης ειδικότητας γιατρό, π.χ ουρολόγο, γενικό χειρουργό, ή εάν χρειαστεί, ακόμη κι άλλο γιατρό της ίδιας ειδικότητας.

Η μαία φροντίζει ώστε το χειρουργείο να βρίσκεται σε κατάσταση πλήρους αντισηψίας. Επίσης, ελέγχει και καταμετρά τα χειρουργικά εργαλεία, τις κομπρέσες κλπ., ώστε να διασφαλίσει και το ασφαλές κλείσιμο του χειρουργικού πεδίου. Σ' όλη τη διάρκεια της επέμβασης ελέγχει τα αναισθησιολογικά μηχανήματα που κρατούν τον ασθενή στη ζωή. Επίσης, προσαρμόζει φώτα και κλιματισμό, συνδέει τα μηχανήματα, εφοδιάζει τους χειρουργούς, τους αναισθησιολόγους και την εργαλειοδότρια, συμπληρώνει πρωτόκολλα και βρίσκεται σε ετοιμότητα για την αντιμετώπιση του επείγοντος με ψυχραιμία και αυτοκυριαρχία.

Μαία εργαλειοδοσίας

Ο ρόλος της είναι πολύ σημαντικός. Το κύριο έργο της αρχίζει με την έναρξη της επέμβασης. Προετοιμάζει τα κατάλληλα εργαλεία και εφόδια ανάλογα με το είδος της χειρουργικής επέμβασης. Συμμετέχει

άμεσα στη χειρουργική επέμβαση βοηθώντας τους χειρουργούς και βρίσκεται πάντα σε ετοιμότητα, ούτως ώστε να μπορέσει να αντεπεξέλθει σε κάθε πιθανή επιπλοκή κατά τη διάρκεια της επέμβασης. Η μαία είναι υπεύθυνη για τη σωστή έκβαση του χειρουργείου και φροντίζει ανά πάσα στιγμή για την τήρηση της αντισηψίας και την καταμέτρηση των εργαλείων, κομπρεσών και τολυπιών. Επιδεικνύει υψηλή δεξιότητα, ταχύτητα και σταθερότητα. Εμπνέει εμπιστοσύνη και σιγουριά στο χειρουργό.

β) Χειρουργικές επεμβάσεις με επισκληρίδιο ή ραχιαία νάρκωση

Σ' αυτού του είδους τις επεμβάσεις ο ρόλος της μαίας δεν αλλάζει. Εδώ, όμως,

ο ασθενής έχει όλες τις αισθήσεις του και αντιλαμβάνεται πλήρως τι γίνεται στο χώρο που βρίσκεται.

Έτσι, εκτός των άλλων η μαία θα πρέπει να συνεχίζει σ' όλη τη διάρκεια της επέμβασης να τον υποστηρίζει ψυχολο-

γικά και να τον ενημερώνει –στο μέτρο πάντα του δυνατού– για την εξέλιξη του χειρουργείου. Επίσης, είναι υποχρεωμένη να ελέγχει ή και να προβλέπει τους διαλόγους των παρευρισκομένων, για να μη δημιουργηθεί σύγχυση και αυξημένο άγχος στον ασθενή.

Όταν πρόκειται για καισαρική τομή, η μαία είναι εκείνη που θα κάνει μόνη της την ανάνηψη του νεογνού ή εκείνη που θα βοηθήσει τον παιδίατρο στην προσπάθειά του. Συνεπώς, η μαία θα πρέπει να έχει πολύ καλές γνώσεις ανάνηψης, αφού τις περισσότερες φορές αρκούν λίγα λεπτά ή ακόμη και δευτερόλεπτα για να σωθεί μια ζωή. Άλλωστε, δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι η σωστή ανάνηψη βελτιώνει και την ποιότητα ζωής του παιδιού στο μέλλον.

3ο ΣΤΑΔΙΟ

Η μετεγχειρητική πορεία του ασθενούς εξαρτάται και είναι και στα χέρια της μαίας. Στο στάδιο αυτό απαιτείται η μαία να διακατέχεται από υψηλή κριτική ικανότητα, αντίληψη και υπευθυνότητα. Επίσης, απαιτούνται ειδικές και γενικές γνώσεις:

- α) **Θεωρητικές:** Γυναικολογίας – Μαιευτικής – Παιδιατρικής – Παθολογίας – Αναισθησιολογίας – Εντατικής Νοσηλείας.
- β) **Τεχνολογικές:** Απαιτείται άριστος χειρισμός τεχνολογικών μηχανημάτων κι εργαλείων (συσσκευές θερμάνσεως αίματος – συσκευές συνεχούς ροής φαρμάκων κ.ά).

Σ' αυτό το στάδιο ο ασθενής έχει ανάγκη από ειδική ψυχολογική υποστήριξη και μεταχείριση γιατί είναι επηρεασμένος από τη χειρουργική επέμβαση και νάρκωση, όπως επίσης κι από το μετεγχειρητικό πόνο.

Οι χειρουργικοί ασθενείς σχεδόν πάντα προσδοκούν μια θετική έκβαση, όμως είναι πιθανό και από το μετεγχειρητικό πόνο ν' αυξάνονται τα επίπεδα του άγχους με αποτέλεσμα να επιδεινώνονται οι εμπειρίες τους. Ο μετεγχειρητικός πόνος είναι υπεύθυνος για κάποια συμπτώματα του ασθενή, που επηρεάζουν τη γενική του κατάσταση (π.χ. αύξηση καρδιακού ρυθμού, χαμηλή αρτηριακή πίεση).

Η μαία βρίσκεται δίπλα στους ασθενείς και προσφέρει τη φροντίδα της για να καταπραΰνει τον πόνο τους. Παρακολουθεί στενά τους ασθενείς ή τις λεχβίδες για τουλάχιστον δυο ώρες μετά την επέμβαση και αποφασίζει γι' αυτούς. Παρατηρεί τη γενική τους κατάσταση, το χειρουργικό τους τραύμα ή τη μήτρα και τα λόγια, όταν πρόκειται για καισαρική τομή. Ελέγχει επίσης τα εισερχόμενα και εξερχόμενα υγρά,

τα ζωτικά σημεία του ασθενή και τις πιθανές παροχετεύσεις. Αφού έχει εκτιμήσει όλα τα παραπάνω και έχει βοηθήσει ψυχολογικά και τονώσει ηθικά τους ασθενείς ή τις λεχβίδες, τότε η μαία δίνει την εντολή να μεταφερθούν στον όροφο.

ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΠΟΥ ΕΠΗΡΕΑΖΟΥΝ ΤΗΝ ΑΠΟΔΟΣΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ ΤΗΣ ΜΑΙΑΣ

Γενικά, όλοι ξέρουμε ότι η φροντίδα του ανθρώπου ήταν και είναι πάντα μια επίπονη δραστηριότητα και έτσι όλοι συμφωνούμε ότι οι εργαζόμενοι στα χειρουργεία, λόγω της φύσης της εργασίας τους κατά τη διάρκεια της βάρδιας είναι εκτεθειμένοι σε πολλούς βιολογικούς, ψυχολογικούς και εργονομικούς παράγοντες, που μπορεί να τους επηρεάσουν. Μετά από έρευνες που έγιναν σε Νοσοκομεία-Μαιευτήρια της Ελλάδας βρέθηκε ότι οι κυριότεροι παράγοντες που επηρεάζουν **θετικά** τους εργαζόμενους στα χειρουργεία είναι:

1. Η καλή συνεργασία
2. Ο αλληλοσεβασμός
3. Η επικοινωνία
4. Οι διαπροσωπικές σχέσεις
5. Η αναγνώριση
6. Η ικανή διοίκηση.

Η χειρουργική ομάδα είναι πολύπλοκη. Η ομαδική συνεργασία, η επικοινωνία και ο αποτελεσματικός συντονισμός επηρεάζουν σημαντικά την έκβαση της παρεχόμενης φροντίδας. Γι αυτό θέλω να σταθώ περισσότερο σ' ό,τι επηρεάζει **αρνητικά** την ομάδα αυτή.

Οι παράγοντες, λοιπόν, που επηρεάζουν **αρνητικά** τους εργαζόμενους του χειρουργείου είναι:

1. Το έντονο άγχος, που οφείλεται κυρίως στον έντονο ρυθμό εργασίας, στην έλλειψη ικανής διοίκησης, στην έλλειψη κοινωνικής αναγνώρισης, στο σύστημα βάρδιας, στη διαμάχη των εργαζομένων του χειρουργείου με τους γιατρούς, στην έλλειψη επικοινωνίας μεταξύ των εργαζομένων, στη δημιουργία έκτακτων περιστατικών και στη λήψη κρίσιμων αποφάσεων σε σύντομο χρόνο.

2. Η κακή αμοιβή. Στα χειρουργεία επιτελείται σπουδαίο έργο, που όμως η ποσότητα και η ποιότητα του έργου δεν συμβαδίζει με την ανταπόδοση σ' αυτούς που το παρέχουν, έστω με μια ικανοποιητική αμοιβή.

3. Η κακή συμπεριφορά των γιατρών λόγω έντονου άγχους τους σε κάποια σοβαρά περιστατικά. Είναι ανασταλτικός παράγοντας που προκαλεί σύγχυση, έντονο άγχος και ψυχική φόρτιση.

4. Η δημιουργία συγκρούσεων στο χειρουργείο. Αυτές χωρίζονται στις ενδοπροσωπικές – διαπροσωπικές συγκρούσεις στην ομάδα, ή στις συγκρούσεις μεταξύ των ομάδων.

5. Τα πολύ αυξημένα επίπεδα άγχους σε σοβαρά περιστατικά, εφόσον σ' αυτά οι εργαζόμενοι έρχονται άμεσα σ' επαφή με τον πόνο και το θάνατο ενός ασθενούς και εντείνουν τις προσπάθειές τους μήπως αυτό αποφευχθεί.

ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΟΥ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΜΑΙΑΣ ΤΟΥ ΧΕΙΡΟΥΡΓΕΙΟΥ ΣΤΗΝ ΥΓΕΙΑ ΚΑΙ ΤΗΝ ΠΡΟΣΩΠΙΚΗ ΤΗΣ ΖΩΗ

Όπως όλοι ξέρουμε, οι μαιές που όλοι βλέπουμε καθημερινά γύρω μας δεν ασκούν μόνο ένα λειτούργημα, αλλά δίνουν τον εαυτό τους και την ψυχή τους, θυσιάζουν την ίδια τους τη ζωή γι' αυτό το επάγγελμα που τόσο αγαπάνε. Έτσι, είναι λογικό το επάγγελμα αυτό να έχει

κάποιες επιπτώσεις στην υγεία και στην προσωπική τους ζωή. Μετά από έρευνες σε εργαζόμενους στα χειρουργεία ελληνικών Νοσοκομείων βρέθηκαν οι εξής πιο συνηθισμένες επιπτώσεις:

α) Όσον αφορά την υγεία της μαίας

- Έντονοι πονοκέφαλοι.
- Γαστρεντερικά προβλήματα.
- Μυοσκελετικές διαταραχές, όπως περιαρθρίτιδα του ώμου ή του αυχένα, σύνδρομο καρπιαίου σωλήνα, οσφυαλγία.
- Φλεβικές θρομβώσεις και κίρσοι.
- Λοιμώξεις από ηπατίτιδες, από ιούς, όπως HIV, από κόκκους, όπως στρεπτοκοκκιάσεις, σταφυλοκοκκιάσεις.
- Αλλεργικές καταστάσεις από απορρυπαντικά, απολυμαντικά, αέρια, φάρμακα κ.ά.
- Κίνδυνοι από την ακτινοβολία των μηχανμάτων, από τη χρήση των LEASER, κίνδυνοι από τη χρήση του διοξειδίου του άνθρακα σε ενδοσκοπικές επεμβάσεις και από τη ρύπανση της ατμόσφαιρας του χειρουργείου μετά από κακή ποιότητα εξαερισμού, χημικά απολυμαντικά, αντισηπτικά, αναισθητικά αέρια κ.ά.

β) Όσον αφορά την προσωπική ζωή της μαίας

Πολύ λίγες έρευνες έχουν γίνει εδώ στην Ελλάδα γι' αυτό το θέμα. Γενικά θ' αναφερθώ ότι οι εργαζόμενοι στα χειρουργεία κατά πλειοψηφία διακατέχονται από έντονο stress, που έχει ως αποτέλεσμα να έχουν παραπάνω από τη μέση τιμή στην κλίμακα BEDFORD (κλίμακα μέτρησης του άγχους και της μελαγχολίας). Έτσι, η εργαζόμενη μαία στο χειρουργείο εμφανίζει εξωνοσοκομειακά:

- Διαταραχές στον ύπνο.
- Ευερεθιστότητα.
- Επηρεάζεται η συμπεριφορά της,

απειλούνται πολλές φορές οι σχέσεις της με τους φίλους και με την οικογένεια. Πολλές φορές καταβάλει μεγάλη προσπάθεια να τηρήσει τις ισορροπίες στις σχέσεις της, με αποτέλεσμα τη δημιουργία έντασης (μεγάλη κατανάλωση καφέ και τσιγάρων, ακόμη και αλκοόλ).

- Οι συχνές αλλαγές βάρδιας επηρεάζει την οικογενειακή της ζωή, αφού γίνεται πολλές φορές χρήση των αντίθετων βαρδιών από το σύζυγο για τη φύλαξη των παιδιών, με αποτέλεσμα την κούραση, το άγχος και την αποξένωση μεταξύ των μελών της οικογένειας.
- Κυνική συνήθως αντιμετώπιση της ζωής, αφού έχει δουλέψει κάποιες φορές πολύ σκληρά με την ιατρική ομάδα για να σωθεί ασθενής, χωρίς όμως αποτέλεσμα (απογοήτευση, θλίψη).
- Συναισθηματική εξάντληση και φόρτιση αφού καθημερινά αντιμετωπίζει τον πόνο και κάποιες φορές σοβαρά περιστατικά με κακή έκβαση...
- Πολλές φορές ο εργαζόμενος στο χειρουργείο αισθάνονται έντονα ότι όλοι απαιτούν απ' αυτόν –συνάδελφοι, επιχείρηση, φίλοι, οικογένεια– κι αυτός δεν είναι αποτελεσματικός και δεν νιώθει να έχει τον έλεγχο των πραγμάτων.
- Κάποιες φορές το επαγγελματικό άγχος μπορεί να οδηγήσει τον εργαζόμενο στο χειρουργείο στην επαγγελματική εξουθένωση.
- Σύνδρομο BURNOUT: Αυτό το σύνδρομο χαρακτηρίζεται από συναισθηματική εξάντληση, ψυχική και σωματική κόπωση (αϋπνία, πονοκέφαλοι, αδυναμία, θλίψη).

Κλείνοντας θέλω να τονίσω ότι ένα απ' τα σημαντικότερα επαγγέλματα, όλοι εμείς ξέρουμε ότι είναι αυτό της ΜΑΙΑΣ.

Ένα απ' τα πολυτιμότερα κεφάλαια στο χώρο του Νοσοκομείου αποτελεί το χειρουργείο και οι μαίες που εργάζονται σ' αυτό κινητοποιούν όλες τους τις δυνάμεις, τις δεξιότητες, τις γνώσεις και τις εμπειρίες τους για την καλύτερη προσφορά τους στο χώρο της υγείας. Μέχρι σήμερα, όλοι εμείς που εργαζόμαστε σε τέτοιο περιβάλλον υψηλών απαιτήσεων έχουμε γευτεί χαμηλό βαθμό αναγνώρισης από το επάγγελμά μας. Είναι αναγκαίο το ηθικό μας να παραμένει υψηλό, ώστε να υπάρχει περίσσεια συναισθημάτων για την ψυχοσωματική ανατροφοδότηση των ασθενών. Είναι απαραίτητο να βιώσουμε στο μέλλον μεγαλύτερη ικανοποίηση και να προσφέρουμε κι εμείς ακόμη υψηλότερης ποιότητας φροντίδα υγείας.

**Γιατί στα χέρια μας κρατάμε
ό,τι πολυτιμότερο υπάρχει:
ΤΗΝ ΙΔΙΑ ΤΗ ΖΩΗ!**

BIBLIOΓΡΑΦΙΑ

- Μιχαλοπούλου Α.Μ.:** Το άγχος των Νοσηλευτών που εργάζονται στο Τμήμα Επειγόντων Περιστατικών. *Νοσηλευτική* 423, Ιούλ.-Σεπτ. 2003, σελ. 293-298.
- Κοτρώτσιου Ε., Αργυρούδης Ε.:** Προεγχειρητική ανησυχία-άγχος: Ο ρόλος του Νοσηλευτή. *Νοσηλευτική* 3, Ιούλ.-Σεπτ. 2001, σελ. 39-45.
- Morrison J.J., Rennie J.M., Milton P.J.:** Neonatal respirator γ. morbidity and mode of delivery at term: influence of timing of elective caesarean section. *Br. J. Obstet Gynaecol* 1995, 102:101-106.
- Μανταλενάκης Σ.:** Σύνοψη Μαιευτικής και Γυναικολογίας. Εκδόσεις "Γ. Παρισιάνος", Αθήνα 1985, σελ. 306-330.
- Weiss P.E.:** Midwives May Halt C- Sections. *Copyright 1995 by the Assoc Press, Mon. 6 Nov. 1995, 15:10-29 PST.*
- Καρπάθιος Σ.Ε.:** Μαιευτική Περιγεννητική Ιατρική και Γυναικολογία (Μέρος 2ο). *Ιατρικές Εκδόσεις "Δ. Γιαννακοπούλου", Αθήνα 1988, σελ. 169-172.*
- Σμπαρούνης Χ.:** Γενική Χειρουργική. *University Studio Press, Θεσ/νίκη 1991, τόμος Γ.*
- Σχίζας Ν.Δ.:** Παθογένεια Φλεβικής και Αρτηριακής Θρόμβωσης. *Ιατρική, 1995.*
- Συμεωνίδης Π.:** Ορθοπεδική, παθήσεις και κακώσεις του μυοσκελετικού συστήματος. *Θεσσαλονίκη, 1992.*
- Γιαννουλέας Μ.:** Συμπεριφορά και διαπροσωπική επικοινωνία στον εργασιακό χώρο. Εκδόσεις "Ελληνικά Γράμματα", 2η έκδοση, 1998.
- Rollinson D.:** Understanding Employee Relations: a behavioral approach. *Addison Wesley, 1993.*
- Van Fleet R.:** Behavior in Organizations. *Houghton and Mittlin, 1991.*
- Seago J.:** Culture of troubled work groups. *Journal of Nursing Administration, 1996, 26(9):41-44.*
- Σολδάτος Κ.Π.:** Ο πόνος ως βίωμα και ως συμπεριφορά. Κλινικά φροντιστήρια (Ιατρική Εταιρεία Αθηνών). Πόνος: Κλινικές εικόνες και αντιμετώπιση. 1991, 3(1):7-15.
- Maslow A.:** Motivation and personality. *Harper and row. New York, 1954.*
- Goldman D.:** Η συναισθηματική νοημοσύνη στο χώρο της εργασίας. Εκδ. "Ελληνικά Γράμματα", σελίδες 326-331, 1998.

ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΗ

Το Σάββατο, 13 Μαΐου 2006, διοργανώνεται από το Σ.Ε.Μ.Α.
και το Μαιευτήριο "ΑΛΕΞΑΝΔΡΑ" Ημερίδα με θέμα:
"ΚΥΗΣΗ ΥΨΗΛΟΥ ΚΙΝΔΥΝΟΥ"

Πληροφορίες συμμετοχής στο Σ.Ε.Μ.Α.

Τηλ.: 210. 6465 691(fax) & 210. 6429 675, E-mail: sema-icm@otenet.gr